t. LXI, nr 8/2020 DOI 10.33226/0032-6186.2020.8.3

Dr hab. Wioletta Witoszko
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0002-4077-5703
e-mail: witoszko@uwb.edu.pl

Obowiązek ubezpieczenia wypadkowego

Obligation to cover accident insurance

Streszczenie
Ubezpieczenie wypadkowe służy ochronie ubezpieczonego w razie niezdolności do pracy będącą wynikiem wypadku przy pracy lub choroby zawodowej albo członków rodziny w razie jego śmierci, która spowodowała utratę źródła utrzymania. Pojawia się w związku z tym pytanie, czy tytuł do ubezpieczenia wypadkowego jest związany z potencjalnym zagrożeniem wystąpienia ryzyka ubezpieczeniowego? Zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego ujawnia, że obejmuje ono nie tylko zróżnicowane formy świadczenia pracy, ale także aktywność o charakterze niezarobkowym. Natomiast w innych sytuacjach kiedy ryzyko wypadku przy pracy lub choroby zawodowej występuje, wówczas brak jest ochrony ubezpieczenia wypadkowego.

Słowa kluczowe
obowiązek ubezpieczenia, powszechność ubezpieczenia, ryzyko niezdolności do pracy, wypadek przy pracy

Abstract
Accident insurance serves to protect the insured in the event of incapacity for work resulting from an accident at work or occupational disease or family members in the event of his death, which resulted in the loss of the source of income. So the question arises whether the title for accident insurance is related to the potential risk of insurance risk? The personal scope of accident insurance reveals that it covers not only various forms of work provision but also non — profit activities. However, in other situations, when the risk of accident at work or occupational disease occurs, then there is no accident insurance coverage.

Keywords
insurance obligation, insurance universality, risk of incapacity for work, accident at work

JEL: K31, H55

Uwagi wstępne

W ubezpieczeniu społecznym pierwotny jest obowiązek państwa do udzielenia ochrony (przejęcia ryzyka) i wskazania kręgu osób objętych ochroną. Konsekwencją koncepcji przymusu ubezpieczenia społecznego jest konstrukcja powstania stosunku ubezpieczenia społecznego *ex lege* z momentem włączenia do systemu poprzez tzw. tytuł do ubezpieczenia. Z tego względu przepisy posługują się określeniem „obowiązkowi ubezpieczenia podlega", a nie „ubezpieczony ma obowiązek ubezpieczenia się" (Jędrasik-Jankowska, 2018 s. 35 i n., 78–79). Rodzi się więc pytanie, w jakim zakresie w prawie ubezpieczeń społecznych jest realizowana idea powszechności? Z jednej strony powszechność ubezpieczeń społecznych stanowi rezultat objęcia obowiązkiem ubezpieczenia niemal całej populacji czynnej zawodowo, z drugiej zaś ów przymus objawia się w automatycznym — z chwilą wystąpienia tytułu ubezpieczeń (np. nawiązania stosunku pracy) — powstaniu ubezpieczeniowej więzi prawnej, niezależnie od woli osoby podlegającej ubezpieczeniu i bez względu na dokonanie czynności zgłoszenia do ubezpieczeń i opłacenia składki. Idea powszechności w ubezpieczeniach społecznych doznaje jednak pewnego ograniczenia z uwagi na wyłączenie z ubezpieczeń społecznych następujących grup zawodowych: rolników, sędziów, prokuratorów, żołnierzy zawodowych, funkcjonariuszy służb mundurowych, obywateli państw obcych (Antonów, 2019, s. 746–747).

W niniejszym artykule analizie zostanie poddana kwestia powszechności ubezpieczenia wypadkowego z punktu widzenia jego zakresu podmiotowego oraz sposobu powstania tego ubezpieczenia. Mając na uwadze, że system ubezpieczeń społecznych obejmuje świadczenie pracy wykonywane na podstawie różnych form prawnych oraz inne formy aktywności, w tym nie tylko o charakterze zarobkowym, rodzi się pytanie, czy zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego ma charakter powszechny? W dalszej kolejności należy wyjaśnić, czy ustalony tytuł do ubezpieczenia wypadkowego jest związany z przedmio-

tem jego ochrony, którym jest wystąpienie ryzyka wypadku przy pracy lub choroby zawodowej?

Dla powyższych ustaleń kwestią wyjściową jest określenie celu ubezpieczenia wypadkowego. Ogólnie można stwierdzić, że ubezpieczenie wypadkowe służy ochronie ubezpieczonego w razie niezdolności do pracy będącą wynikiem wypadku przy pracy lub choroby zawodowej. W literaturze podkreśla się, że ubezpieczenie wypadkowe chroni ubezpieczonych, którzy przy realizacji swojej aktywności zawodowej są narażeni na doznanie szkody na zdrowiu pozostającej w związku przyczynowym z tą aktywnością przed skutkami trwałej lub czasowej niezdolności do pracy oraz zmniejszonej sprawności, będącej następstwem wypadku przy pracy, wypadku zrównanego z wypadkiem przy pracy lub choroby zawodowej. Ponadto ubezpieczenie wypadkowe chroni uprawnione podmioty przed ekonomicznymi skutkami utraty żywiciela. Narzędziem ochrony są świadczenia m.in. o charakterze kompensacyjnym, alimentacyjnym przewidziane w ustawie (Szyburska-Walczak, 2019, s. 115). Należy podkreślić, że ubezpieczenie wypadkowe ustanawia uprzywilejowaną ochronę szkód na osobie doznanych w związku z pracą.

Mając na uwadze przedstawiony cel ubezpieczenia wypadkowego, można przyjąć, że obowiązek ubezpieczenia wypadkowego powinien zależeć od tego, czy wykonywana działalność (tytuł do ubezpieczenia) stanowi potencjalne zagrożenie doznania szkody na osobie w związku z pracą. O tym obowiązku zadecydował ustawodawca wyłączając *expressis verbis* (art. 12 ust. 2 i 2a ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, DzU z 2020 r., poz. 266 ze zm., dalej: ustawa systemowa) z ubezpieczenia wypadkowego niestwarzające zagrożenia tytuły. Żadna inna okoliczność nie powinna więc mieć znaczenia dla istnienia tego obowiązku (Jędrasik-Jankowska, 2013, s. 12).

Zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego

Zasady podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu określa art. 12 ust. 1 ustawy systemowej w sposób pozytywny stanowiąc, kogo obejmuje ubezpieczenie wypadkowe. Tak więc obowiązkowo ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby objęte ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym. Ustawodawca *expressis verbis* o tym nie postanowił, ale wykładnia literalna prowadzi do wniosku, że chodzi o ustalenie tytułu do obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Pogląd ten znajduje potwierdzenie w dalszej części przepisu art. 12 ustawy systemowej, który stanowi o wyłączeniu z ubezpieczenia wypadkowego osób, które podlegają dobrowolnie ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu. Prowadzi to do wniosku, że tytuł do ubezpieczenia wypadkowego jest uzależniony od powstania tytułu do obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Możemy więc mówić o swoistej zależności ubezpieczenia wypadkowego od obowiązkowego ubezpieczenia emerytalno-rentowego. Oznacza to, że tytułem do ubezpieczenia wypadkowego jest określony rodzaj działalności (aktywności) ubezpieczonego. Tytułem do ubezpieczenia wypadkowego nie jest więc ryzyko wystąpienia wypadku przy pracy lub choroby zawodowej. Mając jednak na uwadze cel ubezpieczenia wypadkowego, którym jest ochrona ryzyka niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową, należy sprawdzić, czy te tytuły do ubezpieczenia wypadkowego takie ryzyko stwarzają. Tak więc ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają pracownicy (z wyłączeniem prokuratorów), członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych, osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług oraz osoby z nimi współpracujące; osoby prowadzące pozarolniczą działalność oraz osoby z nimi współpracujące; osoby współpracujące z osobami fizycznymi (przedsiębiorcami), o których mowa w art. 18 ust. 1 ustawy z 6 marca 2018 r. — Prawo przedsiębiorców (DzU z 2019 r. poz. 1292); posłowie, senatorzy pobierający uposażenie; osoby pobierające stypendium sportowe; osoby pobierające stypendium będąc słuchaczami Krajowej Szkoły Administracji Publicznej; doktoranci otrzymujący stypendium doktoranckie; osoby wykonujące odpłatnie pracę, na podstawie skierowania do pracy, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania; bezrobotni pobierający stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez powiatowy urząd pracy; osoby pobierające stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez inne niż powiatowy urząd pracy podmioty kierujące na szkolenie, staż lub przygotowanie zawodowe dorosłych; osoby pobierające stypendium na podstawie przepisów ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU z 2020 r. poz. 1482) w okresie odbywania studiów podyplomowych; duchowni; osoby odbywające służbę zastępczą.

Przedstawiony katalog tytułów do ubezpieczenia wypadkowego pozwala stwierdzić, że zasadniczo są to aktywności związane ze świadczeniem pracy zarobkowej, która stwarza ryzyko niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową.

Wątpliwości wywołują jednak takie aktywności, które są wykonywane przez osoby nieaktywne zawodowo, jak osoby pobierające stypendium w okresie odbywania szkolenia, na które zostały skierowane przez inne niż powiatowy urząd pracy podmioty kierujące na szkolenie, osoby pobierające stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych. Są to aktywności związane ze zdobywaniem kwalifikacji, a nie wykonywaniem pracy. W mojej ocenie, podobnie jak osoby bezrobotne pobierające zasiłek dla bezrobotnych lub świadczenie integracyjne, powinny być one wyłączone z ubezpieczenia wypadkowego.

Mając na uwadze zależność ubezpieczenia wypadkowego od tytułu do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, należy zauważyć, że regulacja obowiązku ubezpieczenia wypadkowego chroni sytuacje w pewnym zakresie

oderwane od aspektu świadczenia pracy, zarobkowania czy osiągania jakiegokolwiek dochodu. Ustawodawca wyszedł poza ramy jednorodnej wspólnoty, obejmując ubezpieczeniami obowiązkowymi osoby nieaktywne zarobkowo, lecz otrzymujące — co do zasady — świadczenia socjalne oraz niezależnie od uzyskiwania dochodu. U podstaw tego nowego podejścia do zakresu podmiotowego ubezpieczeń społecznych znalazła się natomiast potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego jak największej grupie osób niezarobkujących z przyczyn od siebie niezależnych oraz dążenie do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (Babińska-Górecka i Stopka, 2013, s. 204). Tytułem do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego stały się zatem określone aktywności uznane za społecznie ważne. Nadal jednak dominującym tytułem do objęcia ubezpieczeniami społecznymi jest praca (Roszewska, 2018, s. 321).

Cechą ubezpieczenia wypadkowego jest jego obowiązkowy charakter, gdyż powstaje ono automatycznie z momentem stwierdzenia obowiązkowego tytułu do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Nie jest więc możliwe dobrowolne objęcie ubezpieczeniem wypadkowym na wniosek ubezpieczonego.

Wyłączenia z ubezpieczenia wypadkowego

Ustalając zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego należy zwrócić uwagę na katalog negatywny, z którego wynika, jakie osoby są wyłączone z ubezpieczenia wypadkowego mimo iż podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu (art. 12 ust. 2 ustawy systemowej). Należą do nich: 1) bezrobotni pobierający zasiłek dla bezrobotnych lub świadczenie integracyjne (wypada zwrócić uwagę, że pozostałe osoby bezrobotne, o których mowa w art. 7 ust. 1 pkt 9, pkt 9a i pkt 9b ustawy systemowej, podlegają ubezpieczeniu wypadkowemu); 2) posłowie do Parlamentu Europejskiego, którzy podjęli decyzję o pobieraniu uposażenia w Polsce; 3) osoby wykonujące pracę nakładczą; 4) żołnierze niezawodowi pełniący czynną służbę wojskową (z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę kandydacką); 5) osoby przebywające na urlopach wychowawczych lub pobierające zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego; 6) osoby pobierające świadczenie socjalne wypłacane w okresie urlopu, osoby pobierające zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia; 7) osoby pobierające wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych przepisów lub układów zbiorowych pracy; 8) osoby pobierające świadczenie szkoleniowe wypłacane po ustaniu zatrudnienia; 9) członkowie rad nadzorczych wynagradzani z tytułu pełnienia tej funkcji.

Ubezpieczenie wypadkowe jest wyłączone mimo istnienia tytułu do obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego także w innych sytuacjach (jednak z zastrzeżeniem, że nie dochodzi do zbiegów tytułów do ubezpieczenia, o których mowa w art. 9 ustawy systemowej). Według art. 6a w związku z art. 12 ust. 2 ustawy systemowej dotyczy to osób sprawujących osobistą opiekę nad dzieckiem, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są: 1) osobami, które prowadziły pozarolniczą działalność gospodarczą przez okres co najmniej 6 miesięcy i zaprzestały jej prowadzenia albo zawiesiły wykonywanie działalności gospodarczej; 2) osobami, które prowadziły inną niż określona w przepisach ustawy — Prawo przedsiębiorców pozarolniczą działalność, o której mowa w art. 8 ust. 6, przez okres co najmniej 6 miesięcy i które zaprzestały jej prowadzenia; 3) zleceniobiorcami, którzy wykonywali pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, przez okres co najmniej 6 miesięcy, i którzy zaprzestali jej wykonywania; 4) osobami współpracującymi (ich definicję określa przepis art. 8 ust. 11 ustawy systemowej), przez okres co najmniej 6 miesięcy, z osobami, o których mowa w art. 18 ust. 1 ustawy — Prawo przedsiębiorców, i które zaprzestały tej współpracy; 5) osobami duchownymi, podlegającymi z tego tytułu ubezpieczeniom społecznym przez okres co najmniej 6 miesięcy.

Kolejne wyłączenie z obowiązku ubezpieczenia wypadkowego dotyczy osób, które dobrowolnie podlegają ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu na podstawie art. 7 ustawy systemowej, co należy uznać za krzywdzące. Tak więc ubezpieczeni w tej sytuacji nie mogą na swój wniosek być objęci także ubezpieczeniem wypadkowym (mimo świadczenia pracy). W mojej ocenie ubezpieczenie wypadkowe powinno mieć charakter obligatoryjny w razie stwierdzenia ubezpieczenia emerytalnego i rentowego.

Przedstawione okoliczności stanowią ustawowe wyłączenia tytułu do ubezpieczenia wypadkowego mimo istnienia obowiązku ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, a nawet wówczas gdy ubezpieczenie emerytalno-rentowe występuje, jednak ma charakter dobrowolny. Znaczna część tytułów powodujących wyłączenie z ubezpieczenia wypadkowego dotyczy takich aktywności, które nie wiążą się z ryzykiem zajścia wypadku przy pracy lub zachorowaniem na chorobę zawodową. Jednak część z nich wynika z wykonywania pracy, jak praca nakładcza, pełnienie funkcji członka rady nadzorczej, pełnienie funkcji posła do Parlamentu Europejskiego.

Inne przykłady wyłączenia z ubezpieczenia wypadkowego dotyczą sytuacji, kiedy ustawodawca o tym wyraźnie nie postanowił, chodzi o zatrudnienie uczniów szkół ponadpodstawowych lub studentów, do ukończenia 26 lat, którzy wykonują pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług. Osoby te bowiem są wyłączone z obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, a więc nie podlegają także ubezpieczeniu wypadkowemu, z wyjątkiem sytuacji, gdy umowę cywilnoprawną zawarły z pracodawcą, z którym pozostają w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonują pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostają w stosunku pracy (art. 6 ust. 4 ustawy systemowej). Mając na uwadze powszechność zatrudnienia

wśród studentów, wskazane rozwiązanie sprzeciwia się ochronie pracy osób młodych i powinni oni zostać objęci ubezpieczeniem wypadkowym z tytułu wykonywania pracy na podstawie umów cywilnoprawnych.

Wątpliwości w zakresie objęcia ubezpieczeniem wypadkowym dotyczą osób, o których jest mowa w art. 6 ust. 2 ustawy systemowej. Wynika z niego, że obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym objęte są osoby rezygnujące z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem, za które ośrodek pomocy społecznej opłaca składkę. W związku z tym, iż przepis art. 12 ust. 2 ustawy systemowej nie wyłącza z ubezpieczenia wypadkowego wymienionych osób, można przyjąć *a priori*, że obowiązkowy tytuł do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego rodzi także obowiązek ubezpieczenia wypadkowego. Wymienione osoby nie są narażone na ryzyko wystąpienia niezdolności do pracy z powodu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej. W związku z tym, że ich aktywność polega na sprawowaniu osobistej opieki, sytuację tych osób można porównać do rodziców, którzy korzystają z urlopu wychowawczego lub pobierają zasiłek macierzyński (jeżeli nie świadczą pracy) — art. 6 ust. 1 pkt 19 ustawy systemowej. Osoby te zostały wyłączone z ubezpieczenia wypadkowego mimo podlegania w sposób obowiązkowy ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu. Obowiązek zapłaty składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe przez ośrodek pomocy społecznej w związku z koniecznością sprawowania opieki dotyczy także osób, które pozostają na bezpłatnym urlopie (art. 42 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU z 2019 r. poz. 1507).

Z obowiązku ubezpieczenia wypadkowego wprost nie zostały wyłączone także osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczpospolitej Polskiej są osobami sprawującymi osobistą opiekę nad dzieckiem, a które nie spełniają warunków do podlegania obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym — wówczas podlegają obowiązkowo ubezpieczeniu emerytalnemu przez okres 3 lat do ukończenia przez dziecko 6 lat (art. 6b ustawy systemowej). W tym przypadku sprawowanie opieki nad dzieckiem nie jest związane z rezygnacją z zatrudnienia, zaś opłacenie składki emerytalnej ma zapewnić wyższe świadczenia w przyszłości dla osób sprawujących opiekę. Ponadto występuje tu tylko ubezpieczenie emerytalne.

Zbieg ubezpieczenia emerytalnego i rentowego a ubezpieczenie wypadkowe

Zależność tytułu do ubezpieczenia wypadkowego, która polega na tym, że obowiązkowo ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby objęte tylko obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym (art. 12 ust. 1 ustawy systemowej), wywołuje wiele komplikacji w razie zbiegu tytułów do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Ubezpieczony jest bowiem zwykle zwolniony z obowiązku ubezpieczenia emerytalnego i rentowego z drugiego tytułu[1]. Ponadto powoduje to zróżnicowanie ubezpieczonych, czego przykładem jest osoba wykonująca pracę na podstawie dodatkowego zatrudnienia. Jeżeli praca jest świadczona na rzecz własnego pracodawcy, wówczas powstaje obowiązek ubezpieczenia wypadkowego (art. 9 ustawy systemowej). Natomiast ubezpieczeni wykonujący inną dodatkową pracę nie zostaną objęci ubezpieczeniem wypadkowym z tytułu dodatkowego zatrudnienia, gdyż drugi tytuł jest objęty dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym, a więc ubezpieczenie wypadkowe nie powstaje.

Innym przykładem zbiegu dwóch tytułów do ubezpieczenia emerytalno-rentowego jest sytuacja, w której ubezpieczony podlega ubezpieczeniu rolniczemu z tytułu wykonywania działalności rolniczej, jest zaś zwolniony z ubezpieczenia emerytalno-rentowego z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych z tytułu działalności gospodarczej. W konsekwencji ubezpieczony może podlegać tylko ubezpieczeniu wypadkowemu w ramach systemu rolniczego ubezpieczenia społecznego. Nie jest możliwe objęcie go ubezpieczeniem wypadkowym dobrowolnie na wniosek z tytułu działalności gospodarczej, jeżeli jest zwolniony z obowiązku ubezpieczenia emerytalno-rentowego (art. 12 ust. 2 ustawy systemowej).

Przedstawione rozwiązania wynikające z wykładni literalnej obowiązujących unormowań powodują trudne do przyjęcia konsekwencje w postaci braku ochrony ubezpieczenia wypadkowego. Odwołanie się zaś do wykładni funkcjonalnej i systemowej skłania do wniosku, że jeżeli zamiarem ustawodawcy było ustanowienie ubezpieczenia wypadkowego o charakterze powszechnym, które zapewnia ochronę osobom wykonującym pracę przed ryzykiem wypadku przy pracy i chorób zawodowych, to należy przyjąć, że wykładnia literalna art. 12 ust. 1 ustawy systemowej jest nie do pogodzenia z *ratio legis*. W mojej ocenie objęcie ubezpieczeniem wypadkowym kolejnych tytułów do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego powinno być obligatoryjne, gdyż jest to uzasadnione występowaniem ryzyka wypadku przy pracy i choroby zawodowej. Realizacja tego postulatu wymaga jednak zmiany obecnego stanu prawnego, gdyż dyskusyjne pozostaje stosowanie wykładni funkcjonalnej oraz wykładni systemowej w ubezpieczeniach społecznych (por. Witoszko, 2015, s. 72).

Wynikająca z art. 12 ustawy systemowej zasada, że ubezpieczeniu wypadkowemu albo się podlega, jeśli tytuł łączy się z zagrożeniem zajścia wypadku, albo się jest wyłączonym, gdy takiego zagrożenia nie ma, załamuje się w wyniku błędu legislacyjnego polegającego na odwołaniu się przez art. 6 ust. 1 ustawy systemowej do art. 9 tej ustawy. W rezultacie, gdy jeden ze zbiegających się tytułów jest zwolniony z obowiązkowego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowym, to jednocześnie mimo zagrożenia zostaje zwolniony z obowiązku podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu. Konstrukcja łącząca objęcie ubezpieczeniem wypadkowym nie z zagrożeniem, ale z faktem jednoczesnego realizowania obowiązku ubezpieczenia emerytalnego z danego tytu-

łu jest nieracjonalna. Należałoby odstąpić od literalnej wykładni błędnie sformułowanego art. 6 ust. 1 ustawy systemowej i przyjąć, że jego rola polega na ustaleniu katalogu tytułów do obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowego i że art. 12 ust. 1 ustawy systemowej odwołuje się do tego katalogu (Jędrasik-Jankowska, 2018, s. 81–82).

Zakres przedmiotowy ubezpieczenia wypadkowego

Rozszerzenie zakresu podmiotowego ubezpieczenia wypadkowego rodzi pytanie, czy można mówić o podobnych rozwiązaniach w zakresie definicji wypadku przy pracy i pojęcia choroby zawodowej, a także rodzaju świadczeń przysługujących z ubezpieczenia wypadkowego? Analiza przepisów ustawy z 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (DzU z 2019 r. poz. 1205, dalej: ustawa wypadkowa) prowadzi do wniosku, że ustawodawca zrównał warunki nabycia i rodzaje świadczeń przysługujących pracownikom i osobom ubezpieczonym z innego tytułu. Wprawdzie przepis art. 3 ust. 1 i 2 ustawy wypadkowej rozróżnia podmiotowo definicje wypadku przy pracy na pojęcie wypadku przy pracy dotyczące pracownika oraz pojęcie wypadku przy pracy dotyczące pozostałych ubezpieczonych. W pozostałym zakresie zasadniczo ustawa wypadkowa na równi traktuje wszystkich ubezpieczonych. Można zwrócić uwagę na różnice w zakresie ustalenia w pojęciu wypadku przy pracy związku z pracą między pracownikami a innymi ubezpieczonymi, bowiem szersza regulacja związku z pracą dotyczy pracowników, co jest uzasadnione specyfiką świadczenia pracy podporządkowanej. Katalog świadczeń z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej jest tożsamy, z wyjątkiem zasiłku wyrównawczego, który przysługuje jedynie pracownikom.

Ubezpieczenie wypadkowe obejmuje więc ryzyko zajścia wypadku przy pracy, choroby zawodowej oraz wypadku zrównanego z wypadkiem przy pracy, nie obejmuje natomiast wypadków w drodze do pracy lub z pracy. Zasadniczo zatem zakres ochrony ubezpieczenia wypadkowego nie jest zróżnicowany ze względu na różne formy aktywności zarobkowej, które stanowią tytuły do ubezpieczenia wypadkowego.

Wnioski

Ubezpieczenie wypadkowe nie ma charakteru tylko pracowniczego, gdyż są nim objęte także inne tytuły do ubezpieczenia. Mając na uwadze różnorodność tytułów do ubezpieczenia wypadkowego należy stwierdzić, że ochroną ubezpieczenia wypadkowego są objęte różne formy świadczenia pracy lub podejmowania aktywności zarobkowej. Mimo to ubezpieczenie wypadkowe nie dotyczy umowy o pracę nakładczą oraz umowy o dzieło (chyba że została zawarta z własnym pracodawcą), co należy ocenić krytycznie, gdyż przedmiotem tych umów jest wykonywanie pracy zarobkowej. Zarzut ten odnosi się także do uczniów oraz studentów wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych.

Różnorodność tytułów do ubezpieczenia wypadkowego wskazuje, że miejsce świadczenia pracy w zakładzie pracy nie jest kryterium decydującym o ochronie w ramach ubezpieczenia wypadkowego. Wypada zwrócić uwagę na umowy zlecenia, których nie dotyczy już wymóg wykonywania pracy w siedzibie pracodawcy lub w miejscu prowadzenia przez niego działalności. Innymi słowy, zakres ubezpieczenia wypadkowego wykracza poza miejsce świadczenia pracy w zakładzie pracy. Ryzyko chronione w ramach ubezpieczenia wypadkowego jest związane z określonym rodzajem czynności podejmowanych przez ubezpieczonego.

Objęcie ubezpieczeniem wypadkowym jak największej liczby aktywności, w tym nie tylko zawodowych, powoduje, że jego zakres jest rozszerzany na podmioty nieaktywne zawodowo. Tak więc ten sam standard ochrony ubezpieczenia wypadkowego zapewnia się pracownikom, a także osobom nieaktywnym zawodowo. W rezultacie tytuły do ubezpieczenia wypadkowego wynikają ze zróżnicowanych ryzyk ubezpieczeniowych. Niekiedy brak jest związku pomiędzy ochroną ubezpieczeniową a utratą zdolności do wykonywania pracy.

W literaturze przedmiotu zauważa się, że tytułem do ubezpieczenia na przestrzeni lat stopniowo stały się również inne formy aktywności uznane za społecznie ważne, takie jak kontynuowanie nauki, pobieranie stypendium sportowego. Poszerzenie zakresu podmiotowego nie ograniczyło się tylko do osób aktywnych zawodowo, ale tytułem do obowiązkowego ubezpieczenia rentowego są określone aktywności społeczne czy obowiązki rodzicielskie. Zakres sytuacji chronionych uległ poszerzeniu na okresy opieki nad dzieckiem, w tym nad dzieckiem niepełnosprawnym, o czym decydują cele związane z rodzicielstwem. Tytułem do objęcia ubezpieczeniami społecznymi nie jest zawsze praca. Nadal dominuje aktywność zawodowa w różnych jej postaciach (Roszewska, 2018, s. 321).

Problemem jest zależność ubezpieczenia wypadkowego od obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, która powoduje, że zwykle kolejny tytuł podlega zwolnieniu z ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, a tym samym wyłączone jest także ubezpieczenie wypadkowe. Takie rozwiązanie należy ocenić krytycznie, mając na uwadze możliwość wykonywania działalności w różnych formach, niekiedy kilku jednocześnie. Ryzyko niemożności wykonywania pracy może zaś dotyczyć każdego z nich. Należy podkreślić, że celem ubezpieczenia wypadkowego jest ochrona skutków takich zdarzeń jak wypadek przy pracy i choroba zawodowa, a więc ryzyko niemożności wykonywania pracy, niemożności utrzymywania się z pracy, brak źródła utrzymania. Jeżeli są one związane z podejmowaną aktywnością zarobkową, wówczas takie ryzyko powinno być objęte ochroną ubezpieczenia wypadkowego.

Przypisy/Notes

[1] Według jednego poglądu, mając na uwadze brzmienie art. 12 ust. 1 ustawy systemowej, w wyniku zbiegu ubezpieczenia emerytalnego i rentowego osoba nie jest objęta obowiązkowo tymi ubezpieczeniami z drugiego tytułu, co powoduje automatycznie nie podleganie ubezpieczeniu wypadkowemu z drugiego tytułu — zob. Prasołek, 2014. Przeciwny pogląd wyraża I. Jędrasik-Jankowska (2013, s. 13–14), w jej ocenie z art. 12 ust. 1 ustawy systemowej wynika, że zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego jest uzależniony od stwierdzenia tytułu do obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Odwołanie się do obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego służy tylko ustaleniu zakresu podmiotowego ubezpieczenia wypadkowego.

Bibliografia/References

Antonów, K. (2019). W: K. W. Baran (red.), *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*. Warszawa.

Babińska-Górecka, R. i Stopka, K. (2013). Stare dogmaty i nowe wyzwania w prawie ubezpieczeń społecznych. W: U. Kalina-Prasznic (red.), *Stare dogmaty-nowe wyzwania w prawie i ekonomii*. Warszawa.

Jędrasik-Jankowska, I. (2013). Ubezpieczenie wypadkowe. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, (9).

Jędrasik-Jankowska, I. (2018). *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*. Warszawa.

Prasołek, Ł. (2014). Komentarz do art. 12. W: B. Gudowska i J. Strusińska- Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*. Wyd. online.

Roszewska, K. (2018). *Ryzyko niezdolności do pracy*. Warszawa.

Szyburska-Walczak, G. (2019). *Ubezpieczenia społeczne*. Warszawa.

Witoszko, W. (2015). Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniu wypadkowym. W: M. Szabłowska-Juckiewicz, M. Wałachowska i J. Wantoch-Rekowski (red.), *Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych*. Warszawa.

Dr hab. Wioletta Witoszko, adiunkt w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Koordynator Centrum Praktyk Sądowych na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Jej praca dydaktyczna oraz zainteresowania naukowe poza głównym obszarem badawczym dotyczącym prawa pracy obejmują także zatrudnienie funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych, ubezpieczenia społeczne oraz problematykę rynku pracy i bezrobocia. Autorka monografii „Jednorazowe odszkodowanie z ubezpieczenia wypadkowego" (Warszawa 2010), „Ochrona trwałości zatrudnienia funkcjonariuszy służb mundurowych oraz żołnierzy zawodowych" (Białystok 2019), współautorka monografii „Odpowiedzialność w prawie pracy", (Białystok 2018) oraz kilkudziesięciu opracowań artykułowych i glos.

Dr hab. Wioletta Witoszko, Assistant Professor at the Chair of Labor Law of the Faculty of Law at the University of Białystok, Coordinator at the Center of Judicial Practices at the Faculty of Law of the University of Białystok. Beside labor law, her didactic work and research interests concern the employment of uniformed service officers, social insurance and the labor market and problems of unemployment. The author of monographs: "Jednorazowe odszkodowanie z ubezpieczenia wypadkowego" (One-time compensation from accident insurance) (Warszawa 2020), "Ochrona trwałości zatrudnienia funkcjonariuszy służb mundurowych oraz żołnierzy zawodowych" (Protection of employment durability of uniform service officers and professional soldiers) (Białystok 2019) and, as the co-author, "Odpowiedzialność w prawie pracy" (Liability in labor law) (Białystok 2018) and dozens of articles and glosses.

Klub książki PWE

Z myślą o swoich Czytelnikach Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne stworzyło **Klub książki PWE**.
W ramach członkostwa w Klubie proponujemy następujące udogodnienia i korzyści:
✔ szybkie zakupy;
✔ zakupy z rabatem;
✔ informacje o nowościach, promocjach, konkursach.

Po więcej informacji zapraszamy na stronę PWE: www.pwe.com.pl